

Další tituly pro výuku češtiny ve 4. ročníku

kód 092113

Pravopisné pětiminutky 4 slouží nejen k procvičování pravopisných jevů, ale také jako prostředek k rozšiřování slovní zásoby. Obsahuje sloupce slovních spojení. Součástí sešitu je **klíč** s řešeními.

Pro individuální práci i pro práci na interaktivní tabuli poslouží **výukový CD-ROM** Pravopisné pětiminutky 4.

kód 092786

Přehledy českého jazyka pro 3. až 5. roč. pomáhají zorientovat se v systému češtiny. Přináší schémata, grafy, paradigma a příklady ke všem jazykovým jevům. Struktura i grafika textu jsou přizpůsobeny žákům 3. až 5. ročníku, pro bleskovou orientaci však dobře slouží i rodičům žáků.

Kartičky pro nácvik vyjmenovaných a s nimi příbuzných slov obsahují obrázky, vyjmenovaná slova a slova s nimi příbuzná. Žáci si různými manipulačními činnostmi, hrou i soutěží osvojují znalost vyjmenovaných slov.

- 69 obrázkových kartiček
- 81 kartiček s vyjmenovanými slovy
- 225 kartiček se slovy příbuznými

kód 092812

Odborná spolupráce: PhDr. Ivana Svobodová, Mgr. Miroslav Špika

Recenze: PhDr. Helena Kneselová, CSc., doc. PhDr. Naděžda Kvítková, CSc.,

Mgr. Pavel Tyrychtr, prof. PaedDr. Radka Wildová, CSc.

Schválilo MŠMT č. j. MSMT-18873/2024-3 dne 12. 12. 2024 k zařazení do seznamu učebnic pro základní vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor Český jazyk a literatura s dobou platnosti šest let.

Tuto učebnici lze zakoupit také v elektronické podobě:

- **pro žáky** (jednouživatelská licence pro soukromé využití), kód 081772,
- **pro školy** (multilicence pro práci na interaktivní tabuli), kód 171772.

Jednouživatelská licence elektronických učebnic eALTER může v případě individuální potřeby plnohodnotně nahradit tištěnou učebnici.

Zhotovování přímých nebo nepřímých rozmnoženin tohoto díla či jeho částí je v rozporu s autorským zákonem.

© Rudolf Čechura

Illustrations © Drahomíra Dvořáková

© ALTER

ISBN 978-80-7245-419-8

Český jazyk 4

RUDOLF ČECHURA
MIROSLAVA HORÁČKOVÁ
HANA STAUDKOVÁ

ALTER

POZNÁMKY PRO PRÁCI S UČEBNICÍ

Nová generace učebnice **Český jazyk pro 4. ročník ALTER** spolu s **pracovními sešity** rozvíjí komunikační a osobnostní kompetence žáků a podporuje praktické využívání jazyka v rozmanitých situacích každodenního života. Učivo je koncipováno s důrazem na funkční a čtenářskou gramotnost. Učební materiály vedou žáky k porozumění textům, jejich interpretaci a samostatnému vyjadřování v různých kontextech. Důraz je také kladen na aktivní práci s jazykem, na rozvoj komunikačních dovedností (naslouchání, mluvení, psaní) a na budování kritického myšlení. Učebnice spolu s pracovními sešity umožňuje diferenciaci výuky a respektuje individuální vzdělávací potřeby žáků.

Všechny kapitoly v učebnici začínají krátkými motivačními texty spisovatele Rudolfa Čechury. Na každý výchozí text pak navazují úkoly, které pracují s jeho různými rovinami: komunikační, literární, stylistickou, gramatickou, ale i mimojazykovou. Komunikační a slohové výchově je v učebnici věnováno 15 samostatných kapitol a další jednotlivé úkoly na mnoha stranách učebnice.

Se zásobníky informací doporučujeme pracovat velmi volně; nejsou určeny k zapamatování, ale k snazší orientaci v učivu. Žáci v nich najdou praktická shrnutí a vhodné příklady pro rozmanité jazykové jevy. Práce s nimi rozvíjí schopnost vyhledávat a používat potřebné informace, propojovat obecná poučení s vhodnými příklady, číst s porozuměním text a orientovat se v něm.

Učebnice i pracovní sešity ALTER přinášejí nabídku cvičení a aplikačních úkolů, jejichž výběr by měl respektovat individuální možnosti žáků. Při jejich řešení by děti měly mít možnost vyhledávat potřebné informace, a to nejen v učebnici, ale i v **Přehledech českého jazyka ALTER** nebo na internetu (např. v *Internetové jazykové příručce*). Pracovní sešity jsou doplněny **kartonovými přílohami** s přehledy učiva, které rovněž slouží jako přehledné zásobníky informací a jsou vhodným doplňkem při vyvozování učiva, při samostatné práci i při diktátech a jejich kontrole.

VYSVĚTLIVKY použitého barevného značení a ikon

Bloky úkolů pod výchozím motivačním textem s ilustrací:

- **modře tištěné úkoly** – rozvíjejí komunikační dovednosti nebo pracují s textem, případně jeho přesahem
- **černě tištěná zadání** – jednak procvičují už osvojené jazykové učivo, jednak uvádějí novou látku

Barevné podklady označují druhy cvičení:

- – zásobníky informací slouží k orientaci v učivu, vysvětlují termíny, obsahují vhodné příklady; nejsou určeny k pamětnému osvojení
- – jazyková nebo pravopisná cvičení
- – diktáty psané po přípravě ve formě doplňovačky

Použité ikony:

- – digitální gramotnost (např.: práce s internetem, vyhledávání informací)
- – cvičení je vhodné pro společnou práci na interaktivní tabuli

OPAKOVÁNÍ

Věta – souvětí

1. JAK MLUVÍ ČEŠI?

V Čechách, na Moravě a ve Slezsku se mluví a píše česky. Běžná mluva se od psané češtiny někdy a někde dost liší. Rozuměli byste třeba větě: „Hučitel hin nehučí?“ V Postřekově to znamená: „Učitel tam neučí?“ Nemusí ovšem každý Čech rozumět všem českým a moravským nářečím. K dorozumívání v celé České republice nám úplně postačí znalost spisovné češtiny.

- Jak se jmenuje stát, v němž žijeme? Víte, že krátce můžeme říci **Česko**?*
- Který jazyk je váš mateřský? Které další jazyky se učíte?*
- Na internetové mapě vyhledejte Postřekov. Ve kterém kraji leží?*
- Jakou národnost má většina obyvatel ČR?*

Vyjmenujte některé další národnosti, jejichž příslušníci žijí v ČR.

2. K vyjádření lidských myšlenek, citů a představ slouží **jazyk**. Mluvnickou jednotkou jazykového projevu je **věta**. Věty se skládají ze **slov**.

Vzpomeňte si, z čeho jste měli v poslední době radost. Vyprávějte o tom.

Postup práce se zásobníky informací: Tvořte otázky, na které lze odpovědět větami/slovy ze zásobníku informací, a vyvolávejte se navzájem. Uvádějte další příklady.

Zásobník informací:

Země, ve které žijeme, se jmenuje **Česká republika** (jednoslovný název je **Česko**). Tvým mateřským jazykem je _____. Spisovnou češtinou – mluvenou i psanou – se dorozumíváme zejména na veřejnosti.

① Větný celek, který se skládá:

- z **jedné** věty, se nazývá **věta jednoduchá**;
- ze **dvou nebo více** vět, se nazývá **souvětí**.

② Druhy vět:

a) **Větami oznamovacími** někomu něco oznamujeme.

Na konci vět oznamovacích píšeme **tečku** (.). Např.: *Právě vyšlo slunce.*

b) **Větami tázacími** se na něco ptáme. Na jejich konci píšeme **otazník** (?).

Rozlišujeme otázky **zjišťovací** a **doplňovací**:

- otázka zjišťovací (odpověď je ano–ne), např.: *Půjdeš s námi?*
- otázka doplňovací, např.: *Kde jsi byl celé odpoledne?*

c) **Větami rozkazovacími** někomu něco přikazujeme (zakazujeme).

Na konci vět rozkazovacích píšeme obvykle **tečku** (.); při důrazném rozkazu **vykřičník** (!). Např.: *Přines mléko. Okamžitě se vrať!*

d) **Větami přacími** vyjadřujeme přání, aby se něco příznivého stalo (nebo něco nepříznivého nestalo). Píšeme za nimi obvykle **vykřičník** (!), někdy **tečku** (.). Např.: *Kéž by do rána napadl sníh!*

Postup při určování větných celků

Určíme, zda jde o větu jednoduchou, nebo o souvětí.

- **Věta jednoduchá:** Určíme její druh (O, T, R, P) a řekneme, jaké znaménko za ní napíšeme. Spočítáme, z kolika slov se věta skládá. Vyhledáme a vyznačíme sloveso, u kterého můžeme určit osobu a číslo (sloveso určité).
- **Souvětí:** Vyhledáme a vyznačíme určité slovesné tvary; určíme počet vět. Zjistíme, zda jsou věty v souvětí spojeny spojovacími výrazy. Dále zjistíme, zda jsou věty odděleny čárkou. Napíšeme vzorec souvětí.

3. Proveďte rozbor větných celků podle výše uvedeného návodu. Vymyslete pokračování příběhu a dovyprávějte ho.

Velcí psi **mívají** dobrou povahu. Největšího psa **jsem viděl** v restauraci ve Lhotě. Děti **obědvaly** v jídelně a já **jsem objevil** na chodbě psa. Doga **byla** o něco menší než tele a **ležela** na staré zíněnce. **Sedl jsem si** k ní a ona **si** se mnou **hrála**. Potom **šly** kolem dvě servírky a hrozně **se vyděsily**...

Významy slov

1. JAKÝ KLÍČ?

Do pátého patra jsem vyjel výtahem a z pátého poschodí jsem jel dolů zdviží. Zdá se vám, že je to nesmysl? Ale není! Jen si to řádně rozvažte (i když to nemá uzlu). Nesmysl to tedy není – ale to ještě neznamená, že je to smysl. Co je smysl, určitě víte. Můžete je třeba všechny vyjmenovat, máte-li chuť. Máte-li také sluch, poslyšte otázku: Co nemůžeme dělat, nemáme-li klíč? Předpokládám, že na tuto otázku odpovíte dotazem.

- a) Na co se zeptáte, než odpovíte na otázku položenou v závěru úvodního textu?
b) Povězte, co nemůžeme dělat, nemáme-li: klíč k zámku; klíč k určování rostlin.
c) Vyberte z textu některá slova, která mají více významů, a utvořte s nimi věty.
d) Vypište na tabuli slova stejného nebo podobného významu (synonyma).
e) Vyhledejte dvě slova opačného významu (protikladná). Říkejte další příklady.

Zásobník informací:

Slova mají své významy.

Slova **jednovýznamová** mají jeden význam, např.: kilogram, savec, Krkonoše.

Slova **vícevýznamová** mají dva nebo více významů, např.: koruna, list.

Slova **protikladná** mají opačný význam, např.: světlo – tma, rychle – pomalu.

Synonyma mají stejný nebo podobný význam, např.: hezký – pěkný, mluvit – říkat.

2. Daná slova rozdělte na jednovýznamová a vícevýznamová. Napište je na tabuli do dvou sloupců.

třešeň, tabulka, lístek, peněženka, lávka, pero, jazyk, osm, les, běžet, držet

slova jednovýznamová

třešeň

slova vícevýznamová

tabulka

- a) S vícevýznamovými slovy tvořte slovní spojení nebo věty tak, aby význam slova byl různý, např.: přehledná tabulka, tabulka čokolády.

- b) Vyhledejte slovo, které je významem podřazené slovu strom.

3. Tučně vytištěná slova nahraďte slovy protikladnými. Určete jejich slovní druh.

bílý den, silný proud, je doma, zahájení vyučování, špinavý talíř, laciné zboží, těžká taška, dobře mluví, rušné náměstí, rychle tekoucí řeka

4. K uvedeným slovům doplňte vždy alespoň jedno slovo stejného nebo podobného významu.

směje se –	odvážně –
dým –	dívka –
pláče –	chlapec –
běží –	jde –

5. Odůvodněte pravopis a básničku opište. Napsaný text opravte podle učebnice. Vypište slova, v nichž jste chybovali.

Šel po ulici námořník s mokřýma ušima
a proti němu kráčel Fík a věděl, co se má.
Jak však uvěřit, že měl by ten cit
nepozdravit známého a kráčet klidně dál?
Tak snad by se jen jezevec či šakal zachoval.

6. Uveďte 7 slov významem podřazených k slovu sport.

7. Říkejte další slova souřadná a doplňte k nim slova významem nadřazená.

myš, zajíc, ...	savec	kladivo, pilka, ...
mrkev, květák, ...		jablko, hruška, ...
vlak, autobus, ...		koláč, rohlík, ...
stůl, křeslo, ...		sýkora, holub, ...
tričko, svetr, ...		kytara, viola, ...

- a) Povězte, jaká mohou být zvířata a jaké mohou být věci ze cv. 7, např.: myš – malá, šedá; mrkev – červená, čerstvá.

- b) Výše uvedená podstatná jména řekněte v čísle množném.

- c) Povězte, co zvířata a věci dělají nebo co se s nimi děje, např.: vlak jede, rohlík tvrdne.

8. Škrtněte vždy slovo, které do řady nepatří, a povězte proč. Doplňte další slova souřadná a napište k nim slovo významem nadřazené.

truhlář, řidič, učitelka, sestřenice, ...
 klokan, hroch, pyžamo, zebra, ...
 polobotky, tenisky, běžky, bačkory, ...
 vnučka, babička, teta, kamarádka, ...
 voda, bábovka, limonáda, čaj, ...
 hokejka, volejbal, fotbal, ragby, ...

Zásobník informací:

Mezi slovy může být významový vztah nadřazenosti, podřazenosti nebo souřadnosti. Např.:

slovo významem **nadřazené**
 slova významem **podřazená** jablko hruška švestka meruňka
ovoce
slova souřadná

9. Doplňte vynechaná **i/í** – **y/ý** a pravopis odůvodněte.

p_šná princezna, člověk je om_lný, m_váme návštěvy, s_pala s_korkám,
 l_ché číslo, odem_kám dveře, řeka l_ně pl_ne, náš malý s_n, v_chodní
 strana, op_lený květ, Pepík se p_chl, b_lé pečivo, nacv_čuje vým_k, z_mní
 den, jemné s_to, nab_l si telefon, v_ří hnízdo, s_rová zelenina, šedá m_ška,
 moc se m_líb_la, sl_šíme dobře, v_plázní jaz_k

Ze cv. 9 vyberte:

- a) 4 podstatná jména, 4 slovesa, 4 přídavná jména;
 b) slovo významem nadřazené k slovům **rohlík** a **vánočka**;
 c) slovo souřadné se slovem **Toník**.

10. V básničce vyhledejte:

- a) slovo významem nadřazené a řekněte k němu 5 slov významem podřazených;
 b) slovo, ke kterému dokážete říct 5 slov souřadných, a řekněte je.

VEVERKA

Skákala v noci veverka,
 vlít jí hmyz do oka.
 Navíc jí chyběla baterka,
 spadla do potoka.

Neskákej, tvore rezatý,
 působíš jen škodu!
 Potok je od tebe chlupatý,
 rezavou má vodu.

11. Tučně vytištěná přirovnání vyjádřete jinak.

Cítil jsem se **jako nahý v trní**. Petr se choval **jako slon v porcelánu**. Její
 rozmrzelost **tála jako sníh na slunci**. Má nosík **jako knoflík**. Plave **jako**
sekerka. Anežka roste **jako z vody**.

Vypravování

V září se obvykle ve všech školách píše slohová práce na téma prázdniny. Bývá to dost jednotvárné, až nudné. My si to ale můžeme vylepšit a zpestřit. Nechce se vám psát o vašich skutečných zážitcích? Dobrá – vymyslete si tedy zážitky a příhody jiné. Ostatně sloh je přece něco jako literatura – a vypravěč nemusí popisovat vždycky jen skutečné události.

Máte-li dost představivosti, můžete psát třeba o vymyšlených prázdninách v Austrálii nebo na Aljašce. I když jste byli třeba v Kamenickém Šenově. Fantazii (jinak řečeno představivosti) se meze nekladou.

Pokud jste ovšem zažili fantastické prázdniny ve skutečnosti, nic vám nebrání psát o skutečných zážitcích. To už je na vás, co si zvolíte.

Nezapomeňte, že základem vypravování je příběh, třeba co zajímavého, napínavého nebo veselého jste prožili. Můžete vypravovat podle následující osnovy (případně si vytvořte osnovu vlastní).

Nevšední zážitek OSNOVA

1. Kdy, kde a s kým jste příběh prožili.
2. V jaké zvláštní situaci jste se ocitli, např. v nebezpečné, komické nebo téměř fantastické.
3. Jak se děj vyvíjel, např. jaké překážky jste museli zdolávat.
4. Jak příběh skončil.
5. Jak událost hodnotíte dnes.

Udělejte si představu o tom, co napíšete v **úvodu**, co bude tvořit **vlastní vypravování** a co napíšete na **závěr**. Hlavní je, aby vaše vypravování zaujalo čtenáře (posluchače).

Píšeme-li slohovou práci, vytvoříme si obvykle nejprve **koncept** – text napíšeme na nečisto. Koncept několikrát přečteme a opravíme jednak podle pravidel slohových, jednak podle pravidel pravopisných. Pokud píšeme **na počítači**, opravujeme text **průběžně** (koncept neděláme) a můžeme uchovávat různé jeho **verze**. Nezapomínáme také na pravidelné **ukládání** a **zálohování** textu.

Věnujte pozornost i tomu, aby si čtenáři (posluchači) mohli udělat co nejpřesnější představu o osobách, dějích, zvířatech a věcech, o nichž vypravujete.

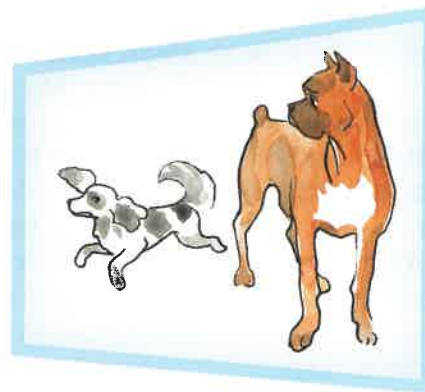
Procvičujte se ve vyjadřování.

1. Pokuste se blíže určit daná **podstatná jména** (odpovídejte na otázky: **jaký? jaká? jaké? nebo čím?**), např.: **loď** – výletní, dřevá, Jakubova.
námořník, výlet, moře, delfín, krajina
2. Také u **sloves** se snažte o přesnější **vyjádření**. Ptejte se: **jak? kde? kam? kdy? kudy?**
vyjeli jsme putovali jsme plavili jsme se
brodili jsme se schovali jsme se polekali jsme se

Slova s citovým zabarvením, slova spisovná a nespisovná

1. POVÍDÁNKY

„Že tě majznu přes klapajznu,“
hrozí čokl psovi.
Psíček malý prchá. Zdali
upláchne mu? Kdoví!
Pod lesíkem Ája s Fíkem
prohánějí lišku.
Pes však náhle zavyl táhle:
natloukl si šišku.

- a) *Povídejte si ve třídě o tom, jak se cítíte ve společnosti lidí, kteří často mluví hrubě.*
b) *Slova majznu, klapajznu, čokl, upláchne vyjádřete jinak.*
c) *Slovo šišku užíjte ve 2 větách – jako slovo spisovné a nespisovné.*

2. Daná slova napište na tabuli do tří sloupců.

otec, pejsánek, škola, spát, barabizna, počítač, vlásy, babizna, herka,
polívčička, chrnět, vesnice, spinkat

slova s citovým zabarvením

slova bez citového zabarvení

slova lichotivá

slova hanlivá

- a) *Přečtěte 2 slova lichotivá, která mohou současně vyjadřovat, že osoby, zvířata nebo věci jsou malé.*
b) *Přečtěte 3 slova podobného významu.*

3. Nespisovné výrazy ve větách nahradte spisovnými.

Brácha si koupil bágl do školy. Můj strejda hraje za národák. Pozejtří má ségra narozky. Večer byl děsnej slejvák.

Zásobník informací:

Na území celé České republiky se uplatňuje jednotná podoba národního jazyka – **spisovná čeština**. Spisovná čeština je jazykem veřejného dorozumívání. Mělo by se jí mluvit na úřadech, ve školách, v televizi, v rozhlasu apod.

V běžném dorozumívání mluvíme **češtinou hovorovou**, která patří rovněž ke spisovnému jazyku. Při soukromém dorozumívání užíváme v různé míře často **nespisovnou češtinu** (viz výše cv. 1–3).

Zamyslete se nad tím, jak se mluví v prostředí, kde žijete, a jak byste chtěli mluvit vy.

4. Odůvodněte pravopis a doplňte vynechaná písmena.

V_te, ve kterém (m)_ěště se narodila (b)_ožena (n)_ěmcová? M_ jsme o tom nesl_šeli. Koníček zaře_tal a o_ce zabečely. Koncem _nora přišel velký mrá_. Měj se he_ky! Děti b_hají po hřišti. Půjdeš z_tra do divadla? Veronika p_kně zp_vá. Ten brouček je mal_čký.

Vyhledejte ve cv. 4 na str. 8:

- slovo **lichotivé**;
- slova stejného nebo podobného významu – **synonyma**;
- slovo **vícevýznamové**;
- slova **protikladná**.

Zásobník informací:

Některá slova **mohou vyjadřovat city**.

Slova s **citovým zabarvením**:

a) **lichotivá** – vyjadřují **kladný** citový vztah, např.: *vlásy, pejsek, hajat*;

b) **hanlivá** – vyjadřují **záporný** citový vztah, např.: *barabizna, chrnět*.

Slova bez citového zabarvení jsou např.: *růže, pes, dům, spát*.

Ve svém vyjadřování se vyhýbáme slovům hrubým.

Slovní druhy

1. OLYMPIJSKÝ NÁVOD

Vyniknout ve sportu není tak těžké, máte-li trochu nadání. Stačí poctivě trénovat tak tři nebo čtyři hodiny denně a vydržet to několik let. Zda ten talent máte, to vám nejspíš poví trenér. Nemáte-li, nevádí. Budete zkrátka trénovat s dvojnásobným úsilím. Však ono to půjde – byť třeba ne tak rychle. Oh – málem bychom zapomněli na to nejdůležitější: musíte mít pevnou vůli!

a) *Kdy potřebujeme pevnou vůli? Domníváte se, že máte pevnou vůli? Podle čeho tak soudíte?*

b) *Podle zásobníku informací ze str. 9–10 si zopakujte názvy všech deseti slovních druhů a společně vyhledejte v úvodním textu po jednom slovu ke každému z nich. (Nápověda: Částice je zde např. slovo **však**.)*

2. Z úvodního textu vyberte po pěti slovech do každého ze tří sloupců.

Slova **ohebná**: můžeme je **skloňovat** (měnit jejich tvar podle pádu a čísla) nebo **časovat** (měnit jejich tvar podle osoby a čísla).

Slova **neohebná**: **nemění svůj tvar** (nesklonují se ani se nečasují).

slova ohebná

slova neohebná

skloňujeme

časujeme

Zásobník informací:

① **Podstatná jména** jsou názvy osob, zvířat, věcí, vlastností, činností a dějů, např.: *žokej, závodnice, kůň, sedlo, vytrvalost, závodění, děšť*.

② **Přídavná jména** vyjadřují vlastnosti osob, zvířat a věcí nebo je jinak určují, např.: *milý (přítel), ochočená (liška), hladké (stěny), cizí (jazyk), Adélino (kolo)*. Ptáme se na ně otázkami: jaký? (jaká? jaké?), který? (která? které?), čím?

③ Zájmena

- odkazují k 1., 2. a 3. osobě: *já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona*, zvrtné *se*;
- ukazují na někoho nebo na něco, např.: *ten, ta, to, ti, ty, tento, tenhle, takový*;
- vyjadřují, komu něco patří: *můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich*, zvrtné *svůj*;
- ptáme se jimi: *jaký? který? čím? kdo? co?*;
- spojujeme jimi věty do souvětí, např.: *který, jaký, čím, kdo, co*;
- vyjadřujeme jimi zápor: *nikdo, nic, nijaký, ničím, žádný*;
- blíže neurčují, o kom nebo o čem je řeč, např.: *někdo, něco, některý*.

④ Číslovky

vyjadřují počet, pořadí apod.

Odpovídají na otázky:

- kolik?, např.: *jeden, dva, sto; několik, mnoho, málo*;
- kolikátý?, např.: *první, druhý, stý; několikátý*;
- kolikery? kolikerý?, např.: *dvoje, troje, dvojí, troji; několikery*;
- kolikrát? kolikanásobný?, např.: *dvakrát, stokrát; několikrát, několikanásobný*.

⑤ Slovesa

vyjadřují, co osoby, zvířata a věci dělají nebo co se (s nimi) děje, např.: *běží, čtu, visí, hořela, viděl jsem, budeš číst, sněží*.

Skloňujeme: podstatná jména, přídavná jména, zájmena a číslovky.

- **Skloňovat** slovo znamená měnit jeho tvar podle **pádu** a **čísla**.
- Zakončení, které se při skloňování mění, se nazývá **pádová koncovka**.

Časujeme slovesa. **Časovat** sloveso znamená měnit jeho tvar podle **osoby** a **čísla**.

- Zakončení, které se při časování mění, se nazývá **osobní koncovka**.

Slova, která mohou měnit svůj tvar, se nazývají **slova ohebná**.

⑥ Příslovce vyjadřují např.:

- čas (kdy?), např.: *zítra, včera, loni*;
- místo (kde? kam?), např.: *dole, vlevo, nahoru, tam*;
- způsob (jak?), např.: *rychle, pěkně, špatně, česky, tak*.

Spojujeme jimi věty do souvětí, např.: *Nevíš, kam šla Eliška?*

⑦ Předložky se vyskytují ve spojení:

- s podstatnými jmény, např.: *na stůl*;
- se zájmeny, např.: *k nám, okolo vás*;
- s číslovkami, např.: *do pěti*.

⑧ Spojky spojují:

- slova, např.: *jablka nebo hrušky*;
- věty, např.: *Zítra přijdu a přinesu ti jahody*.

⑨ Částice stojí často na začátku vět, např.: *Prý mi zavolá*.

⑩ Citoslovce napodobují zvuky a hlasy, vyjadřují bolest, radost, překvapení nebo různé pokyny apod., např.: *bum, haf, au, ach, hej, haló*.

Příslovce, předložky, spojky, částice a citoslovce nemůžeme skloňovat ani časovat. Jsou to **slova neohebná**.

3. Podle přehledu na str. 9–10 **společně** určujte slovní druhy. Zapisujte je pořadovými čísly a pojmenovávajíte je celými názvy. (Slovo se neurčujte.)

ŽABÁK QAK

Jednoho krásného dne se Qak posadil na kámen rovnou před školu a chtěl se opalovat. Učitel ho tam sebral a vzal ho do třídy jako názornou pomůcku. Z dlouhého pobytu na slunci lze dostat úžeh, z dlouhého pobytu ve škole zase jiné choroby. Qak pobýval ve škole tak dlouho, až se naučil číst. U žabáka to lze jistě pokládat za chorobu – protože choroba je něco, co není normální. A sotva se někdo odváží tvrdit, že je normální, aby obojživelník uměl číst.

Zásobník informací:

U slov, která **se skloňují**, obvykle rozlišujeme:

rod: mužský (životný – neživotný), ženský a střední

číslo: jednotné a množné

pád: 1. p. kdo? co?
2. p. koho? čeho?
3. p. komu? čemu?
4. p. koho? co?
5. p. oslovujeme, voláme
6. p. o kom? o čem?
7. p. kým? čím?

U sloves (slov, která **se časují**) rozlišujeme:

osoba: 1. os. č. j. (já) 1. os. č. mn. (my)
2. os. č. j. (ty) 2. os. č. mn. (vy)
3. os. č. j. (on, ona, ono) 3. os. č. mn. (oni, ony, ona)

číslo: jednotné a množné

čas: přítomný, minulý a budoucí

4. Pracujte podle níže uvedených zadání.

- Ze cv. 3 vyberte tři **podstatná jména**. Určete **rod** (příp. **životnost**), **číslo** a **pád**.
- U **slovesných tvarů** *sedl si, trháme, budeš zpívat* určete **osobu**, **číslo** a **čas**.
- K **podstatným jménům** *den, škola, žabák, pobyt, léto* přidejte vhodná **přídavná jména**.
- Užijte ve větách **slovesa** *odváží a odváží se*.

Slabika – hláska – písmeno – abeceda

1. ZVÍŘECÍ ZAJÍMAVOSTI

Čím menší savec, tím více má obvykle mláďat. Například bodlíni jich mívají i třicet. Ovšem veverka má nejvýše sedm mláďat a větší liška polární až osmnáct. Netopýr, ač je také malý savec, mívá jen jedno mládě – stejně jako velikánská žirafa. A víte, jak dlouho savci žijí? Myši a hraboši pouhé dva roky, zajáci devět let, svišti se dožívají až patnácti. Jelen žije patnáct až dvacet let a slon se může klidně dožít sedmdesátky.

a) *Platí první větný celek bez výjimky? Vysvětlete svou odpověď.*

b) *V odborných knihách bývá rejstřík, v němž jsou názvy řazeny podle abecedy.*

Vyhledejte v úvodním textu názvy zvířat a запиšte je v abecedním pořádku.

c) *Doplňte písmena abecedy.*

A, B, C, _____, G, H, CH, _____, _____,
N, Ň, O, _____, Š, T, Ě, _____, _____, Ž

2. *Napište abecedu malými psacími písmeny. Vyznačte různými barvami: samohlásky, souhlásky tvrdé, souhlásky měkké, souhlásky obojetné. Proč je tak nazýváme?*

3. *Odůvodněte pravopis slov a vynechaná i/í – y/ý doplňte.*

zář_vá j_novatka, b_strá l_ška, dvě noh_, b_lá m_sa, včerejš_v_let,
zaj_mavá kn_žka, barevn_m_č, houpac_ž_dle, hb_tá m_ška, pestr_mot_l,
malé d_vadlo, dlouhá t_kadla, č_perná kob_lka, jaz_ková škola, rann_
tělocv_k, v_borné l_vance, krut_p_tlák, nedob_tné hrad_, v_rové
onemocněn_, s_rová zelen_na, p_chlavý kaktus

Zásobník informací:

Hlásky dělíme na **samohlásky** a **souhlásky**.

Samohlásky mohou být krátké nebo dlouhé.

Samohlásky **krátké** jsou: **a, e, i/y, o, u**. Samohlásky **dlouhé** jsou: **á, é, í/ý, ó, ú/ů**.

Dvojhásky jsou **ou, au**.

Souhlásky rozdělujeme na tvrdé, měkké a obojetné.

• Souhlásky **tvrdé** jsou: **h, ch, k, r, d, t, n**.

Píšeme po nich v českých slovech **tvrdé y/ý**.

• Souhlásky **měkké** jsou: **ž, š, č, ř, c, j, d', t', ň**.

Píšeme po nich v českých slovech **měkké i/í**.

• Souhlásky **obojetné** jsou: **b, f, l, m, p, s, v, z**. V kořeni slov vyjmenovaných a s nimi příbuzných píšeme po obojetných souhláskách **tvrdé y/ý**; v kořeni ostatních slov píšeme po obojetných souhláskách **měkké i/í**.

- Některé hlásky můžeme zapsat dvěma písmeny, např.: **ú/ů, i/y, í/ý**.
- Písmeno **ú** píšeme obvykle na začátku slov, např.: **úkol, únorový, údajně**.
- Písmeno **ů** píšeme uvnitř a na konci slov, např.: **dům, (šli) dolů**.
- Párové souhlásky se v některých slovech píšou jinak, než se vyslovují. Abychom věděli, jak takové slovo správně napsat, řekneme si ho v jiném tvaru, popřípadě vyhledáme slovo příbuzné, např.: **kruh – kruhy, kruhem, kruhový**.

4. *Doplňte i/í – y/ý a znaménka za větami. Povězte, z kolika slov se věty skládají.*
Kdo má službu tento t_den (5) Doneste sem k_taru () At' tě Honza
nech_tí () Chod_Karol_na do vaší tříd_ () Jak se množ_tahle
kyt_čka () Kéž b_chom zv_těžili () Která moravská p_snička se ti l_bí
nejv_c () Mluvíš pl_nně anglick_ () Nepl_tvej zb_tečně s_lami ()
Kávu je třeba uml_t () V trávě se m_hl slep_š () Včely sb_rají p_l ()
V_dím v_ra ()

1. LISTONOŠ A FÍK

Před polednem přišel listonoš a přinesl psaní od babičky. Fík byl rád, že mají návštěvu, a běžel listonoše přivítat. Vyskočil na něj, opřel se mu tlapkami o ramena a vlídně se na něj usmál. Rád by se s ním byl i pomazlil, jenže to jaksi nevyšlo. Chudák pošťák pod tou psí tíhou upadl a volal o pomoc. „Copak je?“ přiběhl tatínek. „Ale no ne – pane listonoš, to je mi líto!“ řekl omluvně, vida pošťáka na lopatkách. „Nemůžete říct, že máte na dvoře tygra?“ zlobil se pošťák, „člověk by si dal pozor!“

a) *Předved'te rozhovor (dialog) tatínka s listonošem. Slovo **dialog** je slovo přejaté.*

*Co znamená slovo **monolog**?*

b) *Napište na tabuli vzorce prvních tří souvětí z úvodního textu.*

c) *Skloňujte slovo **listonoš** v čísle jednotném. Všimněte si, jaký tvar má 5. pád.*

Oslovte: pana krále, Ondru, Vaška, pana Nováka, vlka.

d) *Vyhledejte v textu slova, která mají stejný nebo podobný význam.*

2. *Rozdělte slovo **vytrvalou** na slabiky. Pozorujte, kolik mají jednotlivé slabiky samohlásek nebo dvojhásek. Z kterých hlásek se skládá slabika **tr**? Která souhláska nahradila samohlásku ve slabice **tr**?*

3. *Odůvodněte pravopis párových souhlásek a doplňte je do neúplných slov.*

a) Jaku_přinesl košík plný hu_. Kamará_Jose_stůně. Snad bude brzy zdrá_.
Neskákej přes plo_! Do rána se udělal tenký le_a pod ním zmizela kalu_.
Ale_chodí be_čepice. Hanka vyšroubovala prasklou žáro_ku. Zku_
nakreslit tenhle kvě_. Fotogra_fotografoval živočichy. Na snímcích byli:
ha_, hro_, pá_, pstru_a ča_.

Členění textu

PRAVDIVÁ PŘÍHODA Z TRPASLICKA

Do malé říše trpaslíků se zatoulal obrovitý obr. Jak tak kráčel trpasličím městečkem, nechtěně rozšlápl pár automobilků a dva motocyklíčky. Což o to – všechny byly prázdné, takže se nikomu nic nestalo.

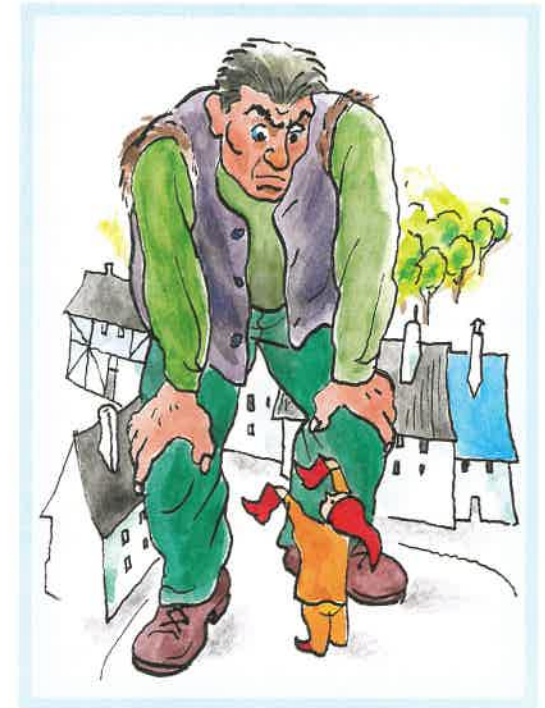
Potom ale zakopl o maličkou radnici a to už bylo zle. „Hej, člověče, dávej trochu pozor!“ křikl na něj zdola trpaslík. „Nemůžeš nám přece kopat do radnice!“

„Oho, já jsem obr! Já můžu všechno!“ Několik trpaslíků na něj volalo, ať si jde svou cestou, ale obr zase zpupně: „Já jdu svou cestou! Tohle je moje cesta! Já můžu jít, kudy chci, já si můžu dělat, co chci!“

„A to zas ne,“ řekl nejmenší, a tedy nejslavnější trpaslík. „Vsad’ se, že nemůžeš všechno! O tři dukáty.“

Obr se vsadil a trpaslík řekl: „Tak se tedy obuj do mých botiček!“

A obr musel platit. Inu, ani nejsilnější si nesmí myslet, že je všemocný.

Procvičujte se ve vyjadřování.

1. Který větný celek byste označili za **úvod** vypravování? Které větné celky pokládáte za jeho **závěr**?
2. Sestavte osnovu celého vypravování.
3. Všímněte si v textu vět, za kterými jsou vykřičníky; jsou to **věty zvolací**. Přečtěte tyto věty s náležitým důrazem.
4. Vyhledejte v textu citoslovce a pozorujte, jak je píšeme. Rozhodněte: V tomto textu (jsou – nejsou) citoslovce ve větách oddělena čárkou.
5. Říkejte slova protikladná, která vyjadřují, jaké mohou být osoby, zvířata a věci, např.: trpaslík: **zlý – dobrý**, vousatý – **bezvousý**, chytrý – **hloupý**.
boty, papoušek, radnice, motocykl, kůň, město, atletka

Zásobník informací:

Větou zvolací může být věta oznamovací, tázací, rozkazovací nebo přací, kterou pronášíme se **silným důrazem**.

V psaném textu se za větou zvolací píše **vykřičník**.

b) Le_ je šelma kočkovitá. Naše Anička hraje na tru_ku. Vodní nádrže pro cho_ ry_ se nazývají sá_ky. Celá le_ka přistála a posá_ky vystoupily z letadel. Le_ci srazili podpa_ky před velitelem. Víte, kde je nejbli_ší naučná ste_ka? Projíž_ka se nám líbila.

c) dřevěný plo_, čisté ne_ty, zlomená věte_, zasetý hrá_, ovocný sa_, kožený ku_řík, pevný prova_, drobné šrou_ky, červená kre_, hromá_ka písku, velká hlou_ka, krutý mrá_, nezlo_ se, čilé ry_ky, Adamova lo_ka

d) známá fotogra_ka, he_ký obra_, mokrý sní_, bolavý zu_, vra_ se včas, srdečný pozdra_, veselá pohá_ka, nové přezů_ky, tě_ká taška, ú_ká pěšina, barevné krou_ky, bodavý hmy_, ostré nů_ky

- Jmenujte stromy, které bývají v **ovocných sadech**.
- K čemu se používá **písek**? Uveďte několik příkladů jeho využití.
- Která **pohádka** je tvoje nejoblíbenější a proč?
- Uveďte synonyma k slovům: čilé, hezký, pěšina, drobné.

Zásobník informací:

- Párové souhlásky jsou: **p – b, t – d, t' – d', ch – h, f – v, s – z, š – ž, k – g**. Nevíme-li, kterou párovou souhlásku máme napsat uprostřed nebo na konci slova, řekneme si slovo v jiném tvaru (*chléb – chleba*) nebo slovo příbuzné (*chléb – chlebiček*).
- Každá slabika má pouze jednu samohlásku nebo jednu dvojhlásku.
- Slabiku mohou tvořit také některé souhlásky; např. ve slově *trn* je to slabikotvorné **r**, ve slově *vlk* je to slabikotvorné **l**.
- Na konci řádku dělíme slova obvykle podle slabik, např.: *vy-tr-va-lý*. Jednoslabičná slova na konci řádku nerozdělujeme.

4. Část cvičení napište podle diktátu.

Pochlu_ se výse_ky své práce. Stín bří_ky dopadá až na bře_. Tento vcho_ je moc ú_ký. V buchtě je sla_ký tvaro_. Hledám nů_ky na ne_ty. Půjďme na vychá_ku. Venku je dnes s_lný mrá_. Po pru_kém dešti je vl_ká i roho_ka na schodech. Dnes máme v plánu v_stup na Sně_ku. Ve v_loze jsou dva he_ké řetí_ky.

5. Seřadte slova podle abecedy. Abecední pořadí můžete vyznačit čísly do kroužků.

- a) ☐ hmyz, ☐ nábytek, ☐ myš, ☐ blýskavice, ☐ obyčej, ☐ zbytek,
☐ bystřina, ☐ chmýří
- b) ☐ Přibyslav, ☐ Bydžov, ☐ Zlín, ☐ Litomyšl, ☐ Kolín, ☐ Bystřice
- c) ☐ pera, ☐ tužky, ☐ pastelky, ☐ gumy, ☐ ořezávátka, ☐ sešity, ☐ čtvrtky,
☐ učebnice, ☐ desky, ☐ penály, ☐ barvy
- d) ☐ Hrubín, ☐ Fischerová, ☐ Čapek, ☐ Zmatlíková, ☐ Čechura